

JOSEP MURGADES

SINOPSI DE L'ANTINOUCENTISME HISTÒRIC

A propòsit només de la figura històrica de Carles Pi i Sunyer, però amb validesa genèricament referible a la profusa resta d'actituds crítiques envers el moviment noucentista, és que Ricard Vinyes ha remarcat, amb encert, que «a l'atac antinoucentista no hi corresponia una expressió política, un projecte cultural, nacional alternatiu, ni una organització que el fes possible, a diferència del que havia succeït anys enrere amb el noucentisme».¹

No cabria dir el mateix, però, dels dos altres grans moviments que havien precedit aquest. La crítica contra la Renaixença ve donada en bona mesura pel Modernisme —és de fet el Modernisme i la nova dinàmica que se'n deriva; i, semblantment, la crítica més frontal contra aquest s'enquadra dins això que ja des d'un primer moment hem conegut amb el nom de Noucentisme.

Ara: l'absència d'un relleu d'aquest moviment per part de cap altre de clarament tipificat fa que les reaccions contràries que suscita revesteixin característiques totes altres que les que havien propiciat successivament la liquidació de la Renaixença (en mans del Modernisme) i la del Modernisme (en mans del Noucentisme).

L'exhauriment d'aquest últim, conseqüència de la defecció primoriverista de la classe que l'havia auspiciat en primordial instància, no va seguir d'una alternativa global comparable a les que havien representat amb anterioritat Renaixença i Modernisme i, en el seu moment, el mateix Noucentisme. És com si, en esgotar-se la propulsió del catala-

1. Ricard VINYES RIBAS, *Carles Pi i Sunyer: Introducció per a una biografia*, dins l'obra conjunta *Carles Pi i Sunyer (1888-1971)* (Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1995; «Gent de la Casa Gran», núm. 8, ps. 33-50; la cit. adduïda és a la p. 38.

nisme polític de filiació preferentment burgesa, s'estronqués la continuïtat d'una dinàmica cultural de pretensions globalment reformadores.

Així, durant els anys vint i trenta, l'avantguarda, d'una banda, jugarà, amb un fort component mimètic envers la italiana i sobretot la francesa, la carta d'un intel·lectualisme tan culturalment revulsiu en cercles reduïts com socialment allunyat de qualsevol projecte de transformació eficaç entre les masses; d'altra banda, les expectatives de canvi creades entre les capes populars i petitburgeses de Catalunya en el marc de la nova legalitat republicana i autònoma, que han donat peu a algun autor a demanar-se si hauria estat possible en aquell context un «noucentisme de masses»,² se n'aniran en orri per causa de l'esclat de la guerra i del seu ulterior desenllaç.

Per totes aquestes raons és que la crítica al Noucentisme res no té a veure amb l'exercida en relació amb la Renaixença o amb el Modernisme; no forma part de cap moviment estructurat; no s'inscriu dins una pràctica de classe concreta, com tampoc no respon a les directrius d'un programa –social, cultural, polític– més o menys coherent, ni ha solgut altrament brindar alternatives d'operativitat plausible.

És una crítica atomitzada i heterogènia, acordada (o acordable) amb unes constants històriques prou recurrents,³ però que sovint obeeixen a motivacions diverses i que acostumen a aspirar a objectius ben diferents entre si; d'aquesta criticabilitat del Noucentisme al llarg del temps des d'opcions socials i nacionals antitètiques, se'n pot deduir fins a quin punt el moviment ha esdevingut punt de referència inexcusable i pauta contrastativa ineludible amb què mesurar, mal que sigui a la contra, la viabilitat de propostes altres que les per ell apuntades.

Per això també és que la crítica al Noucentisme no troba millor denominació que la designi que la que la defineix per contraposició explícita amb aquest; d'on el terme d'«antinoucentisme», encunyat ja als

2. Enric UCELAY DA CAL, *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)* (Barcelona, La Magrana, 1982), en esp. el cap. IV, ps. 121-134.

3. Josep MURGADES, *Constants històriques de l'antinoucentisme*, «L'Avenç», núm. 194 (juliol-agost 1995), ps. 52-55.

anys vint, i del qual és lícit de servir-nos avui dia per comprendre-hi «no sols la reacció contra el moviment tan bon punt aquest fa fallida amb l'adveniment del primoriverisme, sinó totes aquelles altres manifestacions que, d'una o altra manera, s'inscriuen en la dinàmica de rebuig del noucentisme i de la seva reiterada presència tot al llarg de la història d'aquest segle».⁴

Les pàgines que segueixen són un intent de tipificar esquemàticament allò que aquí anomenem de manera convencional l'«antinoucentisme històric», és a dir, l'oposició sorgida contra el Noucentisme des d'un bon començament i fins l'època en què, arran del tall produït per la guerra, aquest deixa de ser un moviment d'una o altra manera operatiu per convertir-se en un referent històric tan ineludible com, alhora, tanmateix llunyà.

Refracció

Les dues primeres etapes en la impugnació del Noucentisme són coetànies d'aquest i se superposen entre elles, tot i les divergències en què, a grans trets, basen llur respectiva crítica.

N'és la més persistent la promoguda des de medis vinculats a la Renaixença i, per causa de la irreductible incompatibilitat entre aquests i l'emergent ideari noucentista, l'anomenarem aquí la fase de refracció.

Si haguéssim de jutjar per algunes de les invectives que, en les seves *Memòries literàries*⁵, dedica la figura venerable de Narcís Oller als noucentistes, podríem estar temptats de creure que tot es reduïa en el fons a la manifestació d'un de tants conflictes generacionals.⁶ En aquest cas,

4. Josep MURGADES, art. cit. *supra*, p. 52.

5. Per bé que enllestides el maig de 1918, aquestes *Memòries* no aparegueren fins al 1962, publicades a Barcelona per l'Editorial Aedos, amb pròleg —també d'interès per al resseguiment de l'antinoucentisme— de Gaziell.

6. Vegeu-ne la següent mostra, en què es refereix a Víctor Balaguer: «Érem a manta els jovenets que allí ens trobàvem, i com que, gràcies a Déu, no teníem els de llavors la ridícula fatuïtat dels que, avui, batejant-se ells mateixos de noucentistes [sic], reneguen inútilment l'obra intel·lectual de llurs predecessors immediats, no puc ponderar a vostè

però, la mútua animadversió⁷ obeïa a la diferència de projectes a què responien l'un i l'altre moviment, i que no era al capdavall sinó la que separava el catalanisme d'inspiració romàntica i extracció pairal del catalanisme convertit en basa política per la burgesia urbana i industrial.

Aquesta refracció al Noucentisme per part de la Renaixença troba el seu baluard més combatiu en la Institució dels Jocs Florals —que assegura a l'antinoucentisme de filiació renaixentista una major durada que el generat des de cercles modernistes—, i entaula batalla sobretot en el camp de la llengua.

La reforma normativitzadora encapçalada per Fabra esdevé així el detonant d'una ofensiva en què els epígons de la Renaixença representen el refús a acceptar l'autoritat acadèmica de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i en què, en contrapartida, opten de preferència, en nom de la tradició, per solucions lingüístiques diacrònicament desfasades.

Basti citar, ara i aquí, a tall de simple mostra il·lustrativa, noms com el de Pin i Soler, autor d'una furibunda «Protesta contra les Normes Ortogràfiques»⁸ i exponent conspicu de l'anomenat «humanisme anti-noucentista»;⁹ el de Francesc Matheu, veritable home fort dels Jocs

---

la devoció amb què contemplàvem el mestre i patrici per nosaltres inexpressable, quan el vàiem travessar per allí.», Narcís OLLER, *op. cit.*, p. 25.

7. Pel que fa a la crítica del moviment llavors actual contra el que l'havia precedit, veg. Josep MURGADES, *La Renaixença vista pel Noucentisme*, dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*, vol. II (Barcelona, Estudis Universitaris Catalans, 1994), ps. 111-139.

8. Publicada al «Diario de Reus» el 12-IV-1913, dos mesos i mig després de l'aparició d'aquestes; vegeu-ne els dos darrers paràgrafs: «Consideréu, per altre part, la vostra mesquinesa. Qui sou vosaltres, ni cent mil com vosaltres, pera *manarnos* a nosaltres, lliures ciutadans de la lliure República de les Lletres?, ni qui es lo senyor director de la «Veu de Catalunya» pera permétre profanar la sagrada prosa den Muntaner?, ni ¿qui es lo senyor president de la Diputació Provincial de Barcelona pera *manarme* á mí, redactor de la present Protesta, á mí, que soch de la *Florida*, entre Reus y Tarragona, pera *manarme* qu'escrigui'l catalá com aquells minyons de la Bordeta? // Total, que les vostres «Normes», son una alcaldada, una lleugera mostra de lo que *manarieu*, si tinguessiu més poder.»

9. L'expressió és de Maria SOLÀ, en el seu pròleg a Josep PIN I SOLER, *De les terres mediterrànies* (Barcelona, Edicions 62, 1966), p. 9.

Florals i propagandista incansable a través de les seves publicacions «La Il·lustració Catalana» i «Catalana»;¹⁰ el de Carreras Candi, objector ja del mateix terme «noucentisme»¹¹ i disconforme amb la concessió de suport polític als homes d'aquest moviment;¹² el d'Anfòs Par, potser l'arcaïtzant més abrandat.¹³

Refracció, doncs, a l'autoritat emanada de l'Institut. Però també, en indestriable correlació, misoneisme *tout court*. Valguí altre cop un exemple manllevat d'Anfòs Par, en què nega qualsevol valor a tot allò esdevingut de la Renaixença ençà;¹⁴ però potser més simptomàtics són, en aquest sentit, els respectivament fornits per l'erudit i bibliòfil Miquel i Planas i pel poeta i memorialista Apel·les Mestres, en què resta palès que llur oposició s'adreça tant al Noucentisme com a tot allò que

10. Veg. algunes de les seves afirmacions: «Hem discrepat en la manera de fer la Reforma [de la llengua], hem resistit les imposicions [...] no veyèm cap necessitat de trencar les formes tradicionals de la nostra escriptura [...] Nosaltres, defensant lo respecte a les formes d'escriptura que la Llengua ha conservat durant sigles a pesar d'influencies y postracions, ens creyèm ser els més forts, perque defensem la Llengua mateixa y no rès de la nostra invenció. Los partidaris de la Reforma pledegen un plet propi, una invenció seva, són pares y padrins, y per tant més exposats a ofuscarse», AMADOR [pseud. de Francesc Matheu], *D'ortografia catalana*, «Catalana», núm. 105 (31-X-1921), p. 470.

11. Veg. el seu art. *Noucentistes!!!*, «La Veu de Catalunya» (28-II-1911), en què, en nom d'un purisme terminològic — el terme que pròpiament s'escauria segons ell fóra si de cas el de «dinoucentistes» —, arremet contra la creació de paraules noves no determinades per l'ús.

12. Vegeu-ne la següent formulació: «La minoria que proclama tantes modificacions absurdes, a espatlles de tot l'altre element literari sà de Catalunya y ab la omnimoda protecció del element polítich regional, obra ab una lleugeresa de la que us ne serà exemple lo que ha passat ab la indicada generalisació (*generalització* us dirien ells) de la *tz.*», dins el seu *Discurs presidencial en los Jochs Florals de la Bonanova*, publicat a «Catalana» (31-X-1921), p. 478.

13. Veg. les argumentacions que desplega en el cap. II del seu *Examen de consciencia catalanista. Extret de «La Revista», nombre de desembre de 1933, y retornat a sa propia ortografia tradicional* (Barcelona, 1934), ps. 9-15.

14. «En conjunt, podèm dir que fou en Riera y Bertran una personalitat ben representativa de la fase constituyent de nostra darrera renaxença, època que ni políticament, ni literaria, ni moral, es estat seguida per cap període constructiu (com sobergament l'apellaven aquells creyent ésserne constructors), ans per desmoralisació y decadença», del discurs d'Anfòs PAR, *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIVè*, llegit el dia 30-XI-1924 amb motiu de la seva recepció a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.

comportés un bri de major o menor novetat en relació amb els esquemes estètics i mentals més típicament decimonònics.¹⁵

D'altra banda, en la seva recusació del moviment, Miquel i Planas potser tendeix més a posar l'èmfasi inculpatori en la dimensió de poder i de promoció social que aniria aparellada amb el moviment,¹⁶ mentre que Apel·les Mestres ho fa, de bracet amb Lluís Via, carregant contra la manca de sentiment i contra el caràcter «cerebral» de la poesia noucentista¹⁷ —un retret prou freqüent també en boca dels modernistes i que revela, en negatiu, com la literatura noucentista prefigurava ja la poesia pura i, en definitiva, «la deshumanització del arte» característica d'aquest segle.

A remarcar, a més, que tots dos autors combatran el Noucentisme no tan sols des del discurs més o menys argumentat, sinó també des del pastix i la paròdia¹⁸ —un procediment, aquest, a què es prestava ja

15. Pel que fa a Miquel i Planas, veg. a la revista editada per ell «Bibliofília», vol. I (1911-1914), ps. 532-533, el seu text *El Modernisme en la literatura catalana*, en què se serveix significativament d'aquest terme —i no pas del de Noucentisme—, a títol denigratori, per fer una caricatura estafeta de les opcions lingüístic-literàries noucentistes. En relació amb Apel·les Mestres, basti reportar el comentari que insereix al seu anecdotari *Vist i Sentit*, del 1918, per bé que no publicat fins al 1987 per l'Editorial Millà de Barcelona: «Tenia [es refereix a la seva dona], per jutjar els homes, un cop d'ull meravellós; el judici que, a la primera vegada de parlar-hi, formulava, no fallava. // D'en Maragall solia dir sempre que es parlava en la intimitat: —Un home tan bo, tan simpàtic, tan ben educat... Quina llàstima que sigui *tonto*! // Entre el judici d'ella i el dels que l'han proclamat "el gran, el lluminós, el vident" prefereixo el d'ella. // Sento haver-ho de dir d'un home a qui jo estimava molt, però fins a ell, cap poeta català havia escrit tantes tonteries.», *op. cit.*, p. 157.

16. Veg. la definició que va encunyar del moviment: «El noucentisme és un afany immoderat d'exhibició i una cotització de valors literaris ab vistes a la nòmina», «Bibliofília», vol. I (1911-1914), p. 539.

17. Veg., per exemple, el text de Lluís Via, *De l'emoció literària*, discurs que pronuncià amb motiu de la seva recepció a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el 9-XII-1923, i la resposta que li féu Apel·les Mestres, en la qual es llegeix: «iQuan oposada es la seva poesia [la de Lluís Via] a aquexa poesia a la moda —que anomenem "cerebral" perquè ab ella'l cor no hi té res que veure— que no fa sentir res perquè no es filla del sentiment!... ¡Com si sentiment y poesia fossin dues coses que poguessin separarse! ¡Com si dir "poesia cerebral" no equivalgués a dir "flor sense perfum", o "maniquí vestit de dona"!», p. 25.

18. De Miquel i Planas cal fer esment, en aquest sentit, de la revista d'un sol número, significativament datat el dia dels Innocents de 1914, «El Noucentista», en què

de si el moviment per diverses raons i que retrobarem més endavant també en la ploma d'altres oponents.

Oposició

La segona fase de l'antinoucentisme és la gestada des del Modernisme i és la que podem qualificar com d'oposició pròpiament dita. La discrepància entre els homes d'aquest moviment i els del Noucentisme —en la mesura en què participen tots de la progressiva dinàmica de politització del catalanisme— ja no és tant de concepcions globals ni d'objectius com d'estratègies i de procediments. Si en el cas de la Renaixença la divisòria entre ella i el Modernisme —i, per extensió accentuada, entre aquesta i el Noucentisme, segons hem vist— s'establia a grans trets entre l'opció tradicionalista i l'opció actualitzadora, ara la separació més tallant entre Modernisme i Noucentisme passa primordialment per la contraposició entre natura i artífici.

Aquesta antítesi, segons és prou sabut, es tradueix de manera molt vistosa en l'àmbit de la literatura i en el de la llengua.

En aquell, són les crítiques a la poètica arbitrària —al grau d'elaboració en què es basa i al component intel·lectualista que denota— en nom de la paraula viva —de la sinceritat i de l'espontaneïsmes de què fa gala—; és Maragall, doncs, confessant-li a Pijoan, al cap d'un any de *Glosari*, «em temo que l'Ors acabarà escrivint en francès»;¹⁹ o discutint-li directament a aquest «el valor d'un moment crític en l'artista» a

---

fa befa i escarni d'aquest moviment, però també, en coincidència amb el misonisme abans al·ludit, del cubisme pictòric; també hi ha tot de dicteris antinoucentistes a les seves obres *Les confidències d'en Joan Bonhome* (1918), *Els pensaments d'en Joan Bonhome* (1919) i *El purgatori del Bibliòfil* (1920), aquesta última adreçada sobretot contra Fabra. D'Apel·les Mestres, basti recordar les seves peces teatrals *Els sense cor* (1909) i *Justícia!* (1912), així com els seus llibres de poemes *Tardanies* (1918) i *Mel, Fel, Gel* (1922), aquest últim signat amb el pseudònim J. Recolons.

19. Carta de Maragall a Pijoan del 19-XII-1906, dins *Obres Completes* (Barcelona, Editorial Selecta, 1947), p. 1765.

l'hora de fer literatura;²⁰ o exposant-li obertament a Guerau de Liost que, del seu llibre emblemàtic *La Muntanya d'Ametistes*, tret d'unes poques composicions, «lo demás ho trobo en general massa pensat per poesia»;²¹ o fent-li retret a López-Picó de la seva derivació poètica.²² I és també, per citar només un de tants altres exemples il·lustratius, l'actitud d'un modernista que es bat en retirada davant el Noucentisme triomfant, Francesc Curet, quan se serveix del manifest orsià dels «Amics de la Unitat Moral d'Europa» per acusar-ne els signants d'«estirats, inflats, insípid, incolor i inodors turiferaris d'aqueix novell culteranisme» i per esgrimir contra la literatura noucentista tòpics procedents ja de la Renaixença i basats en l'apologia del sentiment i de la passió.²³

En l'àmbit de la llengua, indestriable a tots els efectes de les op-

20. Carta de Maragall a Ors de 28-VI-1909, dins *op. cit.*, ps. 1673-1674; el text pot passar per un minitratat de poètica modernista en contraposició a la noucentista: «[...] si jo admeto el valor d'un moment crític en l'artista. I jo pregunto: ¿en l'acte de crear? Suposo que em diu sí. Doncs, responc que l'admeto com a negatiu: és dir, a l'artista se li han d'aparèixer (parlo del poeta; les altres arts no les tinc experimentades i no m'hi fico) les formes espontànies, i ell les *subit*, però a algunes diu ràpidament, no! i les oblida immediatament, i torna a passar l'emoció per la suggestió del ritme, i torna a sentir passar el torrent en fusió que ha d'omplir-li el motllo d'aquell: resisteix lo que pot amb el ràpid *no*, i lo altre passa i queda, i després que s'ha refredat ja no es pot tocar sense destruir aquella unitat que és l'obra. // Però mai pot admetre's un moment crític positiu, és dir: —¿Com ho diré ara en onze síl·labes que el sol fa d'or les cimes del Montseny? —Això mai. Això mai serà poesia».

21. Carta de Maragall a Jaume Bofill i Mates de 9-I-1909, dins *op. cit.*, p. 1636.

22. «Mes, ve un moment en què vostè trenca de camí, no vol que la poesia es faci en vostè, sinó que vostè vol fer la poesia. Jo no crec que aquest sia el bon camí, però ja sé que vostè em dirà que hi té il·lustres davanters, i reconec que vostè en segueix noblement les petjades», carta de Maragall a Josep Ma. López-Picó de 18-VI-1910, dins *op. cit.*, ps. 1705-1706.

23. «Aquestos intel·lectuals impassibles, els creadors de la literatura en guants, no hi intervenen positivament en la gran obra: escampen la seva buidor, fòra de la lluita de passions i amors del poble, del qui se n'aparten per a entretenir-se, enginyosament, en passejar pels caminals del Parnàs tot combinant frases i paraules, com un acròstic. // I mentrestant no hi ha en ells cap continuador de la gran novel·la catalana, humana i forta, qual darrer conresador és la Víctor Català, ni la poesia, ni el teatre rebroten en la saberduda joventut, trista joventut!, que pren l'estil per l'expressió i com una dama frívola es complau més en els adminículls de l'habillament extern per extravagant, per *arbitrari* que sigui, que no pas en la possessió d'una ànima sencera i desbordanta», Francesc CURET, *El manifest dels intel·lectuals*, «El Teatre Català», núm. 147 (19-XII-1914), p. 819.

cions literàries corresponents, la ponderació de la natura per sobre de l'artifici comporta, inevitablement, la repulsa del procés de conformació d'una llengua estàndard –fonamentada en la modalitat majoritària de l'idioma, però tot atenent també al potencial diasistemàtic d'aquest, i amb un considerable component d'invenció *ab novo*– i la conseqüent exaltació de la multiforme diversitat dialectal, així com la preferència d'allò tingut per viu enfront d'allò considerat llibresc; és, per donar un exemple il·lustratiu d'aquest darrer cas, l'explícita declaració de principis que fa en un tal sentit Víctor Català al crític noucentista Domènec Guansé;²⁴ o la prossecució exultant i programàtica que autors com Santiago Rusiñol duen a terme del populisme subjacent a la Renaixença en forma del «català que ara es parla»; o és també, per remetre'ns a l'episodi més sonat, el de mossèn Alcover trencant amb Fabra i amb l'Institut.²⁵

L'antagonisme entre natura i artifice té, però, en el cas que ens ocupa, una dimensió sovint més profunda, estructural; és així com des del naturalisme modernista es procedeix a denunciar l'arbitrarietat noucentista tot assenyalant el decalatge entre el programa o l'actuació d'aquesta i la realitat de què parteix i sobre la qual pretén operar. No és estrany, segons això, que les crítiques s'adrecessin de preferència en aquest sentit directament contra la gran obra verbalitzadora del Noucentisme, el *Glosari* de Xènius.

En dos articles simultanis gairebé al dia, als dos anys d'haver iniciat Ors la seva col·laboració a «La Veu», Gabriel Alomar li recrimina, en-

24. «Les ciutats y, sobretot, certes esferes d'elles, son, pe'l que diu a la llengua, punts de confluència de tota mena d'aportacions infectes, y, o bé un ha d'allunyar-se'n o ha de deixar, si no's vol que perdi tot caràcter ab l'esterilització y devingui un mer producte de laboratori, que aquella sia maculada per elles. Bella cosa la correcció, en el lèxic com en tot, però de veure'm forçat a triar entre ella y la vida, no hi puch fer més, sacrificaré sempre la primera... si no trobo manera lògica de harmonitzar l'una ab l'altra», Víctor CATALÀ, carta a Domènec Guansé del 1927, citat per M. Rosa FONT, «Un film (3.000 metres)»: *La resposta de Víctor Català als models noucentistes*, dins *Actes de les primeres Jornades d'estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert i Paradís «Víctor Català»* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993), p. 222.

25. N'ha resseguit les incidències Josep MASSOT i MUNTANER al seu llibre *Antoni M. Alcover i la llengua catalana* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985), en esp. al cap. 6.

tre d'altres coses, «haver admès com a manifestacions de civilitat la superficial cortesia, o l'art purament epidèrmic a lo Valera i Pardo Bazán, o l'urbanitat, incapaç de desentò» i, per un altre cantó, no haver «compès bé tot lo que la flastomía i l'escàndol puguin tenir, en un moment, de sanejador, de ventilador, fent entrar una gran ventada en els *boudoirs* closos» i no haver «vist com l'empenta dels brutals i de les turbes pot esser, un instant, manifestació senyorial magnífica»,²⁶ és a dir, en altres paraules, li fa retret d'afectació i, doncs, indissolublement, de pràctica d'un cert *black-out*; Jaume Brossa, pel seu compte, més incisiu i menys contemporitzador, blasma Ors per tal com amb la seva doctrina administra l'universalisme –l'oposició, segons l'autor, del regionalisme i del pairalisme– només a petites dosis, ja que «té de catequitzar a vigatans tancats i barrats», i per això postil·la que «quan veig el contrast de les intencions de l'Ors amb la mentalitat del públic al qual s'adreça, del sentit “esotèric” de la seva paraula amb la mediocritat de brusa que triomfa en totes les classes socials de Catalunya, em fa l'efecte d'un Cristòfol Colom prenent un bany en la piscina dels Orientals».²⁷

De tota manera, el detractor més pertinaç de la magna obra orsiana serà sens dubte Santiago Rusiñol, que amb el pseudònim de Xarau publicarà un pastitx del *Glosari*, amb aquest mateix nom, a «L'Esquella de la Torratxa» entre el 1907 i el 1925, fins a sumar un total de gairebé nou-cents articles; segons ha precisat Margarida Casacuberta, Rusiñol s'hi proposa «de fer evident el desencaix entre el tan repetit concepte de “Civilitat” i les actituds incivilitzades d'aquesta societat que ha de passar, sense ser-ho, per ideal»; per això també és que, segons la mateixa estudiosa, «les gloses de Xarau són el negatiu gairebé perfecte de les gloses de Xènius: abocades directament a la “vulgaritat” temàtica i formal –Rusiñol selecciona de la realitat els aspectes més quotidians i fonamenta la major part dels seus articles en jocs de paraules sobre

26. Gabriel ALOMAR, *Gloses al Glosari de Xènius*, «La Esquella de la Torratxa», núm. 1510 (6-XII-1907), ps. 790-791.

27. Jaume BROSSA, *L'espirit universalista*, «El Poble Català» (11-XII-1907); citat segons l'edició de Joan Lluís MARFANY a Jaume BROSSA, *Regeneracionisme i Modernisme* (Barcelona, Edicions 62, 1969), ps. 53-58.

girs i frases fetes provinents del registre més popular del llenguatge— són profundament antierudites i desmitificadores per naturalesa».²⁸

Ara: pel seu gran prestigi, és també altre cop la de Joan Maragall la figura més significativa en la denúncia d'aquest desajustament conceptual entre les possibilitats reals d'aquella societat i els objectius programàtics a què aspiren els noucentistes. És el Maragall que en nom del romanticisme²⁹, de l'espontaneisme³⁰, de l'individualisme³¹, arremet contra l'acció de poder desplegada ja des de les institucions noucentistes. Com bé ha remarcat Joan-Lluís Marfany, «les seves crítiques del Noucentisme eren sovint injustes. Com a excrescència de la seva pròpia pràctica poètica, la teoria de la paraula viva tenia un cert valor de paràfrasi, però com a teoria poètica no servia gaire, i era, en la mesura que d'altres se la feien seva, d'efectes nefastos: avalava la incúria lingüística i mètrica i encoratjava tots els desequilibrats embrutapapers del país —i n'hi havia molts. Quant a l'obra ordenadora de normalització lingüística i de creació d'institucions dels noucentistes, em sembla com no cal ni dir com era de necessària i, en conjunt, d'encertada. Però Maragall hi endevinava, confusament, certs defectes essencials que nosaltres, amb el benefici de la mirada retrospectiva, podem assenyalar

28. Margarida CASACUBERTA, *Santiago Rusiñol contra el Noucentisme: El glosari de Xarau (1907-1925)*, dins *Santiago Rusiñol et son temps* (Éditions Hispaniques, París, 1993), ps. 79-98.

29. «En nosotros, hasta los clasicismos son romanticismo. ¡Cuidado con someternos a cánones demasiado rígidos!», *La ciudad del ensueño*, «La Lectura» (abril 1908), dins *op. cit. supra*, p. 1482.

30. «Yo no puedo creer en ese imperialismo, en ese derramarnos fuera e imponernos que usted [Miguel de Unamuno] [...] propone a nuestro catalanismo. Una gran parte de la actual juventud catalana participa de esa fe, y yo mismo —lo confieso— la sentí un momento. Pero ahora, pasada aquella ráfaga de este pueblo, que sólo es político a ráfagas, creo que el imperialismo no debe nacer de un propósito de reflexión, sino ser un resultado espontáneo, casi fatal, físico, por decirlo así, de una fortaleza sobrada, de un peso específico adquirido a fuerza de adentrarse, de olvidarse, hasta cierto punto, de toda acción externa, de no preocuparse sino de la propia nutrición, de asimilar, de barrer hacia adentro», *Catalunya i Avant* (5-X-1911), *op. cit. supra*, p. 1496.

31. «Lo que es para todos no es para nadie; es menester la apropiación individual, la intensificación de toda la vida en un solo ser vivo, el asumir un solo hombre toda la representación humana, para que la fuerza universal se haga espiritualmente eficaz en todos los hombres. El secreto de toda redención es éste», *El rapto de la «Gioconda»* (31-VIII-1911), *op. cit. supra*, p. 1013.

amb més precisió: la hipervaloració dels objectius culturals per damunt d'altres necessitats socials; el classisme; el centralisme barceloní; i, potser sobretot, l'irritant cofoisme, la ceguesa a tots aquells aspectes de la realitat coetània que no s'avenien amb una visió idealitzada de Catalunya». ³²

En qualsevol cas, cabria considerar com la manifestació més antinoucentista de Maragall l'a hores d'ara conegut article *La Ciutat del Perdó*, escrit el 10-X-1909 en demanda de clemència per a Ferrer i Guàrdia, inculpat dels fets de la Setmana Tràgica, i que Prat de la Riba es negà a publicar-li a «La Veu»; era potser la mostra més explícita de la naturalitat de l'amor –en el qual basava Maragall la seva petició– enfrontada amb l'arbitrarietat de la raó d'Estat –amb què s'identificava en aquelles circumstàncies el líder de la Lliga. ³³

Liquidació

La reacció «liquidacionista» del Noucentisme no provindria, com en principi cabria pensar, de l'Avantguarda. Aquesta opera mitjançant la destrucció de les convencions establertes, però difícilment pot dur a terme la *tabula rasa* a què aspira quan no hi ha res –o ben poc– per socavar. La tradició cultural immediata –tot i l'esforç desplegat d'ençà la Renaixença i en especial pel moviment noucentista– era prou primparada encara perquè fos possible d'atemptar-hi directament i plausible tot comptant amb la indispensable complicitat requerida en uns tals casos entre els seus usuaris.

Les proclames vagament antinoucentistes d'un Salvat- Papasseit ³⁴ i, a la seva saga, d'un joveníssim Sebastià Sánchez-Juan, ³⁵ no passaran de

32. Joan Lluís MARFANY, *Joan Maragall*, dins *Història de la literatura catalana* (Barcelona, Ariel, 1986), vol. 8, p. 246.

33. Veg. sobre aquest episodi el llibre de Josep BENET, *Maragall davant la Setmana Tràgica* (Barcelona, Edicions 62, 1964), en esp. el cap. IV.

34. Veg. esp. *Concepte del Poeta* (1919) i *Contra els poetes amb minúscula. Primer Manifest Català Futurista* (1920).

35. Veg. el seu *Segon Manifest Català Futurista. Contra l'extensió del Tifisme en literatura* (1922).

ser gaire cosa més que coincidències en tòpics maragallians (sinceritat, messianisme, sentiment), esgrimits un cop més contra llurs previsibles opòsits.

Textos de denúncia com ara el *Manifest Groc* de Dalí, Montanyà, Gasch (1928), o els *Fulls Grocs* de Montanyà, Gasch, Díaz-Plaja (1929), sota una aparença pretesament rupturista, i a desgrat d'alguna al·lusió contra la *intelligència* del Noucentisme, són més aviat un exercici eclèctic de repulsa de valors propis de la tradició pairal i de l'estètica realista i figurativa; un exercici, aquest, assumible altrament en gran part pels mateixos noucentistes.

El procés de liquidació del Noucentisme ve donat així, doncs, primer de tot, per l'exhauriment del projecte que, en mans de la burgesia aplegada a l'entorn de la Lliga, havia reeixit les dues primeres dècades de segle a aparellar en un mateix pla d'acció conjunta política i cultura. La desaparició de Prat de la Riba, la creixent dretanització del partit i la seva incapacitat per fer front al malestar social desfermat en el context de la postguerra europea, són fets que, després de traduir-se premonitòriament en la fuga d'intel·lectuals destacats (Ors, Carner, el mateix Bofill i l'escissió en què s'origina Acció Catalana), desembocaran de manera ineluctable en el suport lligaire al cop d'Estat primoriverista, amb totes les seqüeles negatives que, també i sobretot des del punt de vista nacional, es derivaran per a Catalunya, segons és prou sabut.

Ara: no serà aquest del Noucentisme un fracàs en el buit. De fet, el moviment ha creat una dinàmica cultural potencialment interclassista que el sobreviu llarg temps i que, si d'alguna cosa comença aviat a fer-li retret, és tot just de la seva insuficiència a efectes de mobilització i de cohesionament. La crítica —d'inspiració preferentment popular o populista, segons hem vist— a l'excessiu grau de confiança demostrat pel Noucentisme en les seves virtualitats de transformació imperativa de la societat catalana des de dalt, es converteix ara en despit —sobretot entre unes classes mitjanes cada cop més vinculades al catalanisme— per la no consumació d'aquest relligament entre l'alta cultura promoguda pel moviment i les manifestacions culturals més de base.

La premsa és llavors, de manera significativa, l'escenari en què es

dirimeix preferentment la primera gran recepció valorativa del Noucentisme, un pic ja periclitat aquest en la seva vigència factual. I és també en gran part des del periodisme (o fins i tot, de vegades, a propòsit d'aquest), a càrrec de professionals del gremi o d'escriptors doblats de tal, que es procedeix a fer-ne el corresponent balanç.

La defenestració i posterior defecció de Xènius brinda l'episodi més llampant i simptomàtic —per bé que no pas el de major gruix conceptual i dialèctic— a la nova escomesa antinoucentista. En constitueix un exemple il·lustratiu la polèmica desencadenada el 1924 a les pàgines de «La Veu de Catalunya» per dos joves periodistes, Josep Pla i Eugeni Xammar, que discrepen obertament dels judicis emesos per Manuel de Montoliu en la recensió d'unes biografies de periodistes il·lustres;³⁶ llur crítica es rabeja sobretot en la figura d'Ors, i si bé d'antuvi és evident que traspuja encara tot de rancúnia pel transfuguisme d'aquest,³⁷ després, en intervenir en la polèmica Josep M. Junoy amb ànim ponderatiu de Xènius,³⁸ Pla i Xammar acaben servint-se del *Glosari* com a pretext per desqualificar intel·lectualment el país que s'hi va emmirallar.³⁹

36. Veg. el *Breviari Crític* de Manuel de MONTOLIU a «La Veu de Catalunya», 27 i 29-XII-1923. Reproduït dins Eugeni XAMMAR, *Periodisme* (Barcelona, Quaderns Crema, 1989), ps. 45-49.

37. «El senyor d'Ors, per exemple, no podia fer altra cosa que acabar de redactar a l'*Abc*. Era un fet cantat. Les seves idees, sempre melodramàtiques, la seva manera d'escriure carquinyoli i enribetada, el seu gust pel falset, el seu sensorialisme de revista *bien*, el seu sud-americanisme transcendent, en el fons el seu provincianisme insubornable, l'havien de situar a la gaseta desenfrenada, irresponsable, irreal, sanguinària i doctrinària del conservadorisme espanyol. En el fons, el senyor d'Ors i el senyor Luca de Tena són dues sensibilitats que es completen», i, més avall, encara, llegim «s'ha de tenir en compte que a les redaccions dels diaris del món la gent de la categoria del senyor d'Ors hi són a dotzenes», Josep PLA i Eugeni XAMMAR, *Periodisme?... Permetin!...*, dins la segona de les tres cartes al Director de «La Veu de Catalunya» publicades en aquest rotatiu els dies 2, 3 i 5-II-1924; reproduïdes a l'*op. cit. supra* d'Eugeni XAMMAR, ps. 51-65.

38. Josep Maria JUNOY, *No, Josep Pla; no, Eugeni Xammar...*, «La Veu de Catalunya» (7-II-1924), reproduït dins l'*op. cit. supra* de XAMMAR, ps. 67-68.

39. «L'èxit del senyor d'Ors a Catalunya es comprèn per la pobresa mental i excés de confusió del país, i després perquè el Glossari fou sempre una oficina de venda d'honors o de silenci molt ben administrada», Josep PLA i Eugeni XAMMAR, *Rèplica al senyor Junoy*, «La Veu de Catalunya» (15-III-1924), reproduït dins l'*op. cit. supra* de XAMMAR, ps. 79-84.

En qualsevol cas, és destacable el fet que la recusació del Noucentisme de motivació i d'intencionalitat eminentment antiorsiana estigui protagonitzada sobretot per exdeixebles del Pantarca («Xènius petits», segons els anomenaria el mateix Pla), com ara Josep M. Capdevila⁴⁰ i Joan Estelrich,⁴¹ i que vingui de medis socialment i ideològicament afins o idèntics a aquells en què s'havia gestat de bon principi el Noucentisme: senyal de la incapacitat o de la no voluntat de sotmetre a revisió el projecte frustrat —sentit encara com a massa propi per admetre'n el naufragi— i, doncs, de l'afany de desviar-ne la crítica cap a una abusiva personalització inculpadora de la trajectòria seguida pel glosador.

L'andanada contra Ors que acabem de reportar per part de Josep Pla no ens ha d'induir a engany, tanmateix, sobre quina era la veritable actitud d'aquest a l'entorn del moviment. Una actitud que, segons ha advertit recentment Marina Gustà, «s'ha de tractar amb pinces» i que no es correspon del tot amb el tòpic del Pla «antinoucentista».⁴²

En efecte, si hem de fer cas a la veracitat retrospectiva que pugui haver-hi en els seus «Fragments d'una autobiografia»,⁴³ és evident que l'opinió de Pla per aquells mateixos primers anys vint sobre el Noucentisme i fins sobre l'Ors era de molt força més matisada i contemporitzadora que no pas la professada per Ignasi Armengou, el petitburgès manresà posat a editor que li havia de publicar el seu primer llibre, *Coses vistes* (1925), i que, si s'ha de jutjar per les manifestacions absolutament liquidacionistes que contra el moviment i el seu verbalitzador li

40. Veg. el seu art. *La ideologia de Xènius*, «La Nova Revista» (setembre 1928), reproduït amb supressions a id., *Eugeni d'Ors. Etapa barcelonina (1906-1920)* (Barcelona, Editorial Barcino, 1965), ps. 7-32.

41. La ruptura d'aquest amb Ors fou tan primerenca com sonada; veg. el que en diu Josep PLA a l'homenot que va dedicar-li, dins el vol. 11 de l'*Obra Completa* (Barcelona, Edicions Destino, 1969), en esp. les ps. 475-477. Altrament, per a la revisió que emprèn el mateix Estelrich d'Ors i del Noucentisme en general, veg. el seu llibre *Catalunya endins* (1930), en esp. les ps. 47-54 i 67-71.

42. Marina GUSTÀ, *Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla* (Barcelona, Curial, 1995), en esp. les ps. 113 i 271-281.

43. «Els Marges», núm. 5 (octubre 1975), ps. 67-85.

atribueix Pla,⁴⁴ reflectiria a la perfecció el ressentiment amb què s'assistia des de la seva classe a l'esfondrada del projecte de nacionalització emprès per la Lliga.

Amb la incontrovertibilitat que es desprèn dels papers coetanis, però, una apreciació és del tot certa: Pla es mostra tan implacable envers el noucentisme literari i àdhuc lingüístic com del tot receptiu envers la dimensió ideològica i institucional d'aquest; una cosa és «el novecentismo literario catalán», que equipara amb un «estilo vacío», que es mouria «entre esta sed absurda de perfección formalística, entre distinciones de un escolasticismo primario y entre este intelectualismo seco como la tramontana», i a propòsit del model de llengua emprat pel qual es demana si «¿vale la pena de suicidarse por la gramática más científica, por el folleto filológico más subversivo? Porque, ¿es posible hacer cambiar el rumbo a una lengua, que es la cosa más natural del mundo, con un movimiento artificial, es decir con oraciones y varitas mágicas?»;⁴⁵ i una altra cosa de ben diferent és la tasca desplegada per l'autor de *La nacionalitat catalana* i la col·laboració amb què compta per part de la *intelligencia* noucentista: «El senyor Prat de la Riba, amb el seu projecte d'estatització de la cultura catalana, volgué, donant feina als intel·lectuals, resoldre, en aquest camp, el problema de l'Autoritat. Aquest projecte d'estatització anà acompanyat al carrer del moviment d'idees dit Noucentisme, que no fou sinó una acumulació d'esforços per donar vida a la cultura catalana oficial».⁴⁶

44. «Jo crec, en tot cas, que el noucentisme ha fet un gran mal al nostre moviment literari. L'ha convertit en un fet cada dia més minoritari, més enrarit, més clos, i, per tant, mirat per la gent amb més indiferència, més lateral. En lloc d'acostar la literatura al poble, s'entén amb la màxima dignitat possible, l'ha separat. Què és el *Glossari*? —deia Armengou, mentre s'anava excitant—. El *Glossari* és un seguit de gasetilles culturals que es troben en els llibres habituals...», Josep PLA, *loc. cit. supra*, p. 73. Les declaracions antinoucentistes que sí que són directament atribuïbles a Ignasi Armengou són les contingudes en la presentació —anònima— que de les seves Edicions Diana va aparèixer a «Justícia Social» (16-V-1925).

45. Josep PLA, *El último libro de cuentos de Soldevila*, «La Publicitat» (30-IX-1921); reproduït dins Xavier PERICAY (ed.), *L'altra cara de la llengua* (Barcelona, Empúries, 1987), ps. 33-36.

46. Josep PLA, *La crisi de l'Autoritat a Catalunya i l'hora de l'«Action Française»*. (*Notes de crítica política*), «Revista de Catalunya», núm. 1 (juliol 1924), ps. 11-21.

Aquesta distinció entre un noucentisme literari i un noucentisme institucional, o, per dir-ho de manera més succinta, entre una poètica d'estil i una pràctica de cultura —eïxorca i, per tant, reprobable aquella; fructífera i, per tant, encomiable aquesta—, faria sens dubte la seva fortuna; detractors tan acèrrims del Noucentisme com foren, segons veurem, els homes dels *Quaderns de l'Exili*, posaven tanmateix els ulls en blanc en sentir parlar del senyor Prat i no escatimaven pas elogis a la seva obra; el terme «Noucentisme» es veu cada cop més circumscrit a la mera designació d'un corrent literari —ara així com una capelleta de poetes— o d'un encuny lèxic gratuït i fantasiós de l'Ors; i no és fins al 1964 que Maurici Serrahima, en un article memorable,⁴⁷ assenjala la indestriabilitat de literatura, cultura i política dins el projecte noucentista, tot assentant la base d'allò que ha estat la investigació sobre el moviment de llavors ençà.

En qualsevol cas, importa ara i aquí remarcar només que l'èxit d'una tal distinció estava, d'una banda, en la comoditat de diluir responsabilitats polítiques i, d'altra banda, en la persistència del miratge del culturalisme. La crítica al Noucentisme rarament esdevé així llavors el blasme contra el partit i la classe que l'havien impulsat fins al moment de llur defecció, sinó el reprotxe per la incapacitat demostrada a garantir un desplegament conseqüent i equilibrat de la producció cultural i, sobretot, literària del país.

Talment com si aquesta pogués ser viable al marge d'una corresponent acció política, les classes petitburgeses que s'identifiquen progressivament amb el catalanisme en la conjuntura adversa del primoriverisme, convençudes com estan de la funció de la cultura com a panacea social, arremeten contra el moviment no per l'abdicació de poder en què ha desembocat, sinó per l'eburnisme en què s'hauria reclòs.

És només, significativament, un noucentista, Carles Riba, qui, en plena polèmica sobre un dels grans temes catalitzadors de l'ofensiva antinoucentista de mitjan anys vint, el de la crisi de la novel·la, gosa apuntar, subtilment, i a propòsit de la llengua, la forçosa vacuïtat de

47. *Sobre el Noucentisme*, «Serra d'Or» (agost 1964), ps. 7-9.

tota proposta cultural que, per competent que sigui, no compti amb una cosa tan elemental com ara l'aparell escolar⁴⁸ —i, al capdavant, podríem afegir, del poder que permet, entre d'altres coses, disposar d'aquest.

Les diatribes contra el Noucentisme procedents de l'esquerra, però, semblen ignorar aquest fet bàsic i, més que no pas una desqualificació en bloc del moviment, que maldés per contraposar-li una alternativa tota altra, es limiten a retreure-li de no haver fet prou en l'àmbit cultural i literari, d'haver-ne desatès manifestacions importants, de no haver-ne volgut o sabut englobar d'altres.

Són d'allò més representatius, en aquest sentit, els articles d'un a hores d'ara pràcticament desconegut Màrius Vidal i Gort,⁴⁹ des de les pàgines de «Justícia Social», l'òrgan de la Unió Socialista de Catalunya durant els anys centrals d'aquella dècada dels vint.

Vidal i Gort, que fa seva també la distinció entre dues menes de Noucentisme,⁵⁰ compendia en uns pocs papers de to ponderat els principals retrets que, bé amb anterioritat, bé sobretot d'ençà la seva fallida, s'havien anat congriant en contra del moviment; precisa, tot dotant-la a més de denominació, l'abast de la reacció antagonica; i

48. «Tots aquests vint o vint-i-cinc anys bé valen la constatació, formulada o no, però excitadora de clares energies, que una llengua, per secular i per parlada que sigui, és tanmateix corruptible fins a la mort, àdhuc després que ha presidit, estímul i símbol alhora, la naixença d'una acció política, si tot seguit no ve a salvar-la aquesta mateixa política; és a dir, si l'orgull i la voluntat nacionals no s'apliquen a una vasta i ben defensada obra d'Instrucció Pública», Carles RIBA, *Una generació sense novel·la*, «La Veu de Catalunya» (7-VI-1925).

49. El primer a cridar l'atenció sobre els incisis articles d'aquest autor efímer va ser Alan YATES, en el seu estudi referent al declivi novel·lístic suposadament propiciat pel Noucentisme *Una generació sense novel·la?* (Barcelona, Edicions 62, 1975). Després, s'hi ha referit molt més per extens Ricard VINYES, en dos articles apareguts d'antuvi a «Recerques», núm. 14 (1983), i a «L'Avenç», núm. 77 (desembre 1984), i posteriorment refosos en el seu llibre *La presència ignorada. La cultura comunista a Catalunya (1840-1931)* (Barcelona, Edicions 62, 1989), ps. 179-198.

50. «El noucentisme —que és encara una cosa molt present— representa un esforç per la cultura, ho hem de reconèixer; però literàriament, representa molt poca cosa. El noucentisme ha estat l'època de la ciència i de la gramàtica, però l'art literari ha avençat molt menys», Guimerà, «Justícia Social», núm. 91 (25-VII-1925).

forneix, en definitiva, un document il·lustratiu d'alguns dels trets que revestirà l'antinoucentisme posterior.⁵¹

El Noucentisme, «creació pedant i arbitrària», amb el seu «exclusivisme literari», els seus literats tancats «a la desacreditada torre d'Ivori», amb la seva «superposició de la cultura damunt del sentiment, de l'emoció i de la passió», hauria acabat propiciant «el divorci del poble i els escriptors joves» o, allò que és el mateix, «el divorci entre el poble i la seva literatura»; una circumstància, aquesta, insòlita en els moviments anteriors, com ho demostraria el fet que «Guimerà ha estat el contrari de tot això, i per això ha triomfat. Ell, amb el seu cor senzill, estimava la multitud i la multitud l'estimarà sempre a ell. Per això amb el país ple de poetes, quan Guimerà va morir, el poble va sentir una gran desolació i un gran buit», i com ho corroboraria també el fet que «a En Rusiñol no el preocupen gaire les opinions dels literats titulars; amb l'opinió del poble que el llegeix i l'entén, ja en té prou. El poble, després de tot, sap més el que vol, i allà on va, que moltes dotzenes de literats i freqüentment té l'avantatge sobre aquests, que no està tan corromput de prejudicis culturals, i conserva més neta de noses la seva sensibilitat»; el «moviment de reacció» contra aquest estat de coses, per al qual és que Vidal encunya el terme emblemàtic d'«antinoucentisme»,⁵² es relacionaria llavors amb «l'increment que ha adquirit la premsa del país en aquests darrers temps» i amb el fet que «hi han hagut entre nosaltres periodistes prou intel·ligents per comprendre que una cosa era escriure per a un diari i una altra per a un llibre de meditacions o un tractat de filosofia»; periodistes com ara Josep Pla, l'obra crítica del qual fóra «una obra de salvació», ja que «era necessari que hi

51. Màrius VIDAL I GORT, *Exclusivisme literari*, «Justícia Social» (29-III-1924); *Revistes i revistetes*, *ibíd.* (14-VI i 5-VII-1924); *Al marge de l'obra de Josep Pla*, *ibíd.* (23-VIII-1924); *Els intel·lectuals*, *ibíd.* (27-XII-1924); *Política d'esquerra*, *ibíd.* (10-I-1925); *Guimerà*, *ibíd.* (25-VII-1925); *Variacions*, *ibíd.* (15-VIII-1925); *Rusiñol*, *ibíd.* (5-IX-1925); *Pompeu Fabra*, *ibíd.* (12-IX-1925); *Característiques*, *ibíd.* (17-X-1925); *El valor social i el valor genial*, *ibíd.* (28-XI-1925); *Santiago Rusiñol*, *ibíd.* (12-XII-1925).

52. Se'n faria positiu ressò, amb matisos, Antoni ROVIRA I VIRGILI a la nota *L'Antinoucentisme a Catalunya*, «Revista de Catalunya», núm. 15 (setembre 1925), ps. 334-335.

hagués algú que despertés als nostres intel·lectuals lliurats al somni de delícies del noucentisme»; per això és que «ara els doctors i els poetes [amb els quals és identificat el Noucentisme] hauran de retirar-se una mica per a fer lloc als periodistes. És la literatura dels periodistes la que s'imposa. No hi perdem pas res. Els periodistes tenen raons per a fer una literatura molt millor que els professors i els doctors. Tenen un sentit de la vida molt més humà; toquen més de peus a terra i són més clars i més espontanis»; d'aquí també la conveniència, enfront d'un producte com «La Revista», «inspirada per l'esperit hermètic i pastoral d'En Rucabado», i del caràcter efímer de tantes publicacions, així com de la impossibilitat de tenir «revistes monogràfiques i especialitzades», de crear «una revista popular variada, d'aparició freqüent, que fos reflexe de tots els caires de la vida barcelonina, fugint de certs excessos dels periòdics infantils i dels humorístics»; i, semblantment, en aquest desig per fer viable una cultura de masses en català acordada amb els gustos mesocràtics, és que Vidal es declara disposat a baratar «tot un lot complet de poetes joves amb les corresponents flors naturals, englantines i violes a canvi d'un Béranger posat a la Rambla. Uns bons *couplets* arribarien càlidament i espontàniament allí on no arribaran mai els sonets perfectament retallats, però freds i cerebrals d'alguns poetes nostres».

El balanç de tot plegat —fet, com veiem, de rebuig instintiu del dirigisme, d'incomprensió per tot allò que l'art i la literatura del segle XX comportaven inevitablement de «deshumanització» (segons la felicitosa fórmula orteguiana), d'exaltació populista i, consegüentment, de prevenció antiintel·lectual, d'interès propi d'«integrats» (en el sentit que dona al terme Umberto Eco) per la incipient cultura de masses, de confiança en el relleu professional aportat «des de baix» al món de la cultura per la irrupció d'un nou periodisme aliè tant al programa de la Lliga com alhora sostret del xaronisme vuitcentista— podria ser subsumible dins l'expressió, circumstancialment apuntada per Ricard Viñes, d'«essencialisme popular».⁵³

A aquest essencialisme popular, que s'erigia en correctiu més que

53. Veg. l'op. cit. *supra*, p. 186.

no pas en liquidador del Noucentisme, hi contribuiria també amb tot el seu prestigi una figura emblemàtica com la de Carles Pi i Sunyer, que coincideix amb Màrius Vidal i Gort en temes com ara la reivindicació del cuplet com a forma artística (també la del setè art), en contra de «l'assenyada i ensopida opinió dels que treuen importància i valor a aquestes coses»,⁵⁴ o com ara la denúncia «d'un excés mal paït de correcció, mesura, escepticisme, finor, elegància i altres trucs respectables» que, en nom «d'un classicisme acadèmic», duria a «ofegar els crits sincers i apassionats» i, doncs, a «castrar voluntàriament la força d'expressió d'una literatura que, de natural, és intensa i viva». ⁵⁵ Amb tot, és evident, com ha remarcat també Vinyes, que «els socialistes no van aconseguir mai de conformar un estil i uns valors constitutius d'un model eticonacional alternatiu al noucentisme»⁵⁶.

En realitat, per sintetitzar-ho en la sumària valoració que de tot el procés aquí breument apuntat fa Ucelay Da Cal, «el populisme republicà i nacionalista va oferir a les “classes humils” una sèrie de components ideològics o programàtics del noucentisme, però transformant-los i donant-los un contingut social nou. La maniobra quedava suavitzada pel conjunt de valors mítics de progrés i de futur que imbuïen els medis obrers i populars, o que formaven part del bombardeig ideològic que a la Barcelona cosmopolita dels anys 1920-1930 significaven unes influències forasteres tan diverses com els films de Hollywood, l'*agitprop* de Moscou [...] o l'estilitzada elegància de l'Art Deco».⁵⁷

54. Carles PI I SUNYER, *Quelcom sobre el couplet i més sobre el cinema*, «La Publicitat» (29-III-1926), recollit dins *Del temps de la sembra* (Barcelona, Edicions de la Rosa dels Vents, 1937), ps. 72-74.

55. Carles PI I SUNYER, *Amb motiu d'una novel·la*, «La Publicitat» (6-III-1925), recollit després dins l'*op. cit. supra* amb el títol *Defectes a corregir*, ps. 57-60.

56. Veg. el seu art. cit. *supra* *Els marxistes en la cultura nacional*, «Requerques», núm. 14 (1983), p. 155.

57. Enric UCELAY DA CAL, *op. cit. supra*, p. 126.

Condemna

Deixem ara de banda, per acabar ja amb aquesta sinopsi, allò que, des de la paròdia i el pastix, hi ha de clara reacció antinoucentista durant aquells anys trenta en algunes de les narracions d'un llavors jove-níssim Salvador Espriu —com ara «D'ortodòxia», «Barris baixos», «Teoria de Crisant»—⁵⁸ o en la novel·la d'un no menys jove Rodolf Llorenç *La Ben Nascuda. Rèplica a La Ben Plantada de Xènius en les seves noces d'argent*, de títol ja prou explícit.⁵⁹

I centrem-nos en la manifestació extrema d'antinoucentisme protagonitzada pels homes de *Quaderns de l'Exili*, en especial el nucli constituït per Joan Sales, Lluís Ferran de Pol i Raimon Galí.

La publicació, apareguda a Mèxic entre el 1943 i el 1947, després de rebutjar explícitament en la declaració de principis del primer número l'«intel·lectualisme» i la «deshumanització» i de preferir el «contingut» al «continent» i el «pensament» a la «forma»,⁶⁰ es llança a una revisió vindicativa de la Renaixença que, invariablement, se salda en la condemna duríssima del Noucentisme i dels seus escriptors.

Aquest, concebut només en una dimensió estrictament literària, per bé que de conseqüències polítiques nefastes, és equiparat amb l'anomenada Decadència i, per mor de paral·lelisme, Ors hi és aparellat amb el Rector de Vallfogona;⁶¹ si aquest hauria deturpat la literatura catalana amb la introducció d'influències espanyoles, aquell, secundat oportunament pels «òrsides» —entre els quals figurarien entre d'altres ni més ni menys que un Carner, un Folguera i un Carles Soldevila—, hauria operat semblantment amb les franceses.⁶² El culturalisme exces-

58. Veg. en aquest sentit, i amb referència a la identificació que s'hi estableix entre alguns de llurs personatges atitellats i figures prominents del Noucentisme, l'estudi de Rosa M. DELOR I MUNS, *Salvador Espriu, els anys d'aprenentatge (1929-1943)* (Barcelona, Edicions 62, 1993), en esp. les ps. 278, 293-294.

59. Apareix editada a Vilafranca del Penedès per Edicions Avant en plena guerra civil el 1937. N'hi ha una reedició publicada a Barcelona per Editorial Ariel el 1977.

60. *Propòsit*, «Quaderns de l'Exili», núm. 1 (setembre 1943), ps. I-II.

61. *Retorn al punt de partida*, «Quaderns de l'Exili», núm. 2 (octubre 1943), ps. I-II.

62. Joan SALES, *Els òrsides*, «Quaderns de l'Exili», núm. 12 (març-abril 1945), ps. VIII-XIV.

siu, així com la hipertròfia literària, foren també algunes de les tares atribuïbles a l'acció perniciosa del Noucentisme.

Enfront d'aquesta —segons ha assenyalat en un complet i perspicaç estudi Margarida Casacuberta—,⁶³ els *Quaderns de l'Exili* malden per «la recuperació com a valors artístics i culturals de termes com sinceritat, energia, vitalitat, virilitat, fortalesa, senzillesa, creativitat individual etc.», els quals, certament, provenen «en línia directa de l'herència antiintel·lectualista i antinoucentista a la qual s'adscriuen els seus components accentuada per l'experiència d'una situació límit, la Guerra Civil, punt de partença del replantejament ideologicopolític del nacionalisme català promogut des de la revista», però que alhora, com a valors antitètics que són del moviment, contribueixen a alimentar en un cert sentit —el del radicalisme nacionalista petitburgès— la reacció que se li oposa, i no ja des de la coetaneïtat o la immediata proximitat, sinó des d'allò que en constitueix just la primera posteritat.

Després, òbviamment, i fins als nostres dies, n'han vingudes moltes més, de posteritats del Noucentisme, però la recepció a la contra que se n'ha fet —i que se'n fa— ja no és matèria d'aquest article.

JOSEP MURGADES
Universitat de Barcelona

63. Margarida CASACUBERTA, «*Quaderns de l'Exili*» (*Mèxic 1943-1947*), una revista d'agitació nacional, «Els Marges», núm. 40 (setembre 1989), ps. 87-105.